

עיונים חדשים (בדרך טובים)

'שמואל קרא אשכח ודרש... ש"מ מוסיפין על המדות' — ערשב"ם ותוס'. והנה נראה פשוט דמנה, כמו ככר, אינו מטבע אלא משקל וכן גרה-מעה שבה משער הכתוב, יחידת משקל היא, בעוד משקל הוא מטבע (וערש"י מכת"י מנחות עז סע"א). ובשעה שנאמרו הדברים הוסיפו על משקל המנה שתות ונמצא שוקל עכשו ל' שקלים של עשרים גרה, ובשל קודש ס'. ושמענו להדיא שמוסיפים על המדות (=שם כולל גם למשקלות). אמנם בממילא שמענו גם דמוסיפין על המטבע, דהנה ברור שאין טעם לטבוע גם מטבע של עשרים וגם של 25, אלא טובעים 10 5 ואולי גם 20 כבימינו. וברור שהגדולים, או אחד מהם, אינם מטבעות אלא משקלות. אמנם מאחר שהורגלו שהמנה שוקל כ"ה סלעים, שהם ק' דיגרים, הלכו והוסיפו במשך הזמן על מטבע השקל שישית בערכו (וממילא גם משקלו מעתה כ"ד גרה), וכך חזר בימי חז"ל להיות המנה המוגדל של קדש 50 שקלים גדולים, כמו שהיה המנה הקטן בימי משה 50 שקלים קטנים. ויחזקאל כמדומה מדבר על ג' מטבעות ידועים, של 20 10 וחמש (שכ"ה הדרך כמובן), ועל משקל ידוע המהלך בחול ושוקל כ"ה סלעים קטנים. ולכן בו כתוב: 'חמשה ועשרים' כדרך מספר מונה במקרא, בעוד שאח"כ 'עשרה וחמשה' שקלים, והיינו מטבעות המשמשות כמות שהם גם למשקל.. (ואולי גם עשרים שקלים אינו מטבע אלא משקל. ואולי גם זה פשר המעבר מלשון 'שקלים' ללשון 'שקל' ההיפך מן הנהוג במספר מונה — ללמד ששקלים היינו משקל והאחרונים מטבעות, ועיין) ומצרף מכולם משקל חדש — מנה של קדש. וא"ש הכל.

[ויתכן לדייק מלשון התרגום שהביאו התוס', 'מנה דכספא', כמו שכתבנו, שלא מדובר במטבע אלא במשקולת מסויימת. וזהו 'דכספא' כלומר כסף במשקל הזה, בעוד שהאחרים מטבעות. אמנם יותר נראה להיפך, שכולם משקלות, והיינו 'פלגות מנא' ו'רבעות מנא'. אמנם כ"ה היינו כ"ה מטבעות כסף של שקל. (והכל מדובר במשקלות ישנים ושקלים ישנים בטרם הוסיפו על מטבע השקל להשוות שוב היחסים כנ"ל). ולפי"ז לא מצינו כאן שום מטבע גדול משקל. ואכן כמדומה אין מדובר בשום מקום על שם (=מיוחד, כדרכם אז), למטבע (כסף) גדול משקל. ועיין].

(ע"ב) 'וש"מ מוסיפין על המדות ואין מוסיפין יותר משתות' — קצת תימא, שמא אין מוסיפין אפילו שתות בפעם אחת, וכסברת המקשה, והתם הוסיפו וחזרו והוסיפו עד שנעשתה התוספת שתות, וכמו שמצינו (ע' שבת טו. פסחים מה): בעיסת מדבר שתחילתה עשירית האיפה, דהיינו 1.8 קבין וסופה חמשת רבעים, כי הוסיפו וחזרו והוסיפו.
 ולהנ"ל ניחא, דמסתבר שע"י הגדלת המשקל (שהוא נעשה מן הסתם בגלל השפע הכמותי המתרבה והולך כטבעו של עולם) נוצר כעבור זמן קצר שינוי מקביל בכל המערכת עד שהיחסים חוזרים לקדמותם, ואם בימי יחזקאל היה שינוי במנה עד שנעשה ששים שקל תחת שהיה חמשים בימי משה, ובימינו, משמע שזה מקרוב נעשה השינוי בבת אחת וק"ל.

דף צא

'אלא אם כן עמדו סאתים בסלע' — בעוד שהמחיר (הטוב) הרגיל, הוא ד' סאין בסלע, כרגיל בדרז"ל ככר בפונדיון מד' סאין בסלע' ועוד הרבה. (רש"ש; בדרך טובים)

'בזמן שאינו מוצא ליקח'. עתוס' — ויתכן לפרש שרצה לומר שהיוקר בגלל מחסור אמיתי, דא צריך מדרך הטבע גם זריזות להגיע ראשון כי הכל מבקשין לקנות המעט שיש, אבל כשמוצא ליקח, כי באמת יש הרבה אלא שהיוקר מחמת אוגרי פירות שעושין בשביל הרווח ומוכנים לספק לכל בשופי, לא הותר לצאת.

עוד יש לפרש עד"ז אין מוצא ליקח, כגון שהוא גר בארץ וחסר קשרים ועכשו כשיש מחסור הוא הסובל ביותר, אבל המוצא ליקח אל יצא. (בדרך טובים. וע"ע בהגהות ריעב"ז).

ז'בכולן לא זימן את מנוח... וכולן מתו בחייו' — ובוה יש לתת רמז בכתוב 'ותאמר לה נעמי חמותה, בתי הלא אבקש לך מנוח' — כי רות אשת מחלון, יראה היתה לנפשה להנשא לבועז, שראתה שמתו לו בניו ובנותיו, וכן אמרה לה נעמי, 'הלא אבקש לך מנוח' — שאקרא אל הסעודה גם אותו, ואז יאריך ה' ימי זרעך. (שמועות טובות' כה, א מהרה"ק מאפטא)

'אמיה דאברהם אמתלאי בת כרנבו' — מובא בספרי סגולות, סגולה 'להולך לפני מלך שר ומושל' לשאת חן לפניו — לומר ט"ב פעמים 'אמתלאי בת כרנבו'. (רפואה וחיים' לר"ח פאלאג' — יב, פג; 'מראה הילדים' — לר' רפאל אוהנה — עמ' קיב סעיף י"ז; 'תפילה למשה' — סגולות מר' מרדכי שרעבי — עמ' 186. תודה להר' ישראל אשר נ"י שהמציאנו ידיעה זו). וכן מובאת סגולה שתפילתו תהא נשמעת, לומר ט"ב פעמים 'נצבת בת עדאל' — אמו של דוד המלך ע"ה (פחד יצחק ח"ד).

(ע"ב) 'אמר ר' יוחנן נהירנא כד הוה בצע ינוקא חרובא... כד הוה נטיל עורבא בשרא... כד הוה מטיילין טליא וטלייתא בשוקא...' — בא לבאר מה השורש לשומן הפירות שחלף עבר, ואמר שהוא מחמת הטהרה שהיתה אז ובטלה עכשו, וזהו שנטל הטעם והרית, כדשנינו בסוף סוטה. ומהו השרש לביטול הטהרה? — דהו אמרין דמודי להון נפל בידיהון... דילה דילהון, היינו אף אחר הגלות אפשר לינצל מטומאת עמי הארץ אם באמת לא מודים להם בשום צד וכ"ש אין בוטחין עליהם כי אז אומרים הם (כבן הדד מלך ארם) בנותיך ונשיך הטובים לי הם, וגוזרים כבימי יונים בתולה תבעל להגמון תחילה, והכל ליטול טהרה ולהחשיך עינים ולבם של ישראל. (בדרך טובים).

וראה יחזקאל לו (כט): 'והושעתי אתכם מכל טמאותיכם — וקראתי אל הדגן והרביתי אותו...'

פרק שישי 'המוכר פירות'

דף צב

(ע"ב) 'אי דליכא לאישתלומי מיניה — ליעכב תורא בזויה, דאמרי אינשי מן מרי רשותיך פארי אפרע?' — פירוש, אם אין לו מעות, מן הסתם אין כדאי ללוקח להמתין עד שיהו לו מעות מזומנים, שהרי טוב לו ליקח עתה את הבטוח, אפילו הוא פחות טוב, מלהמתין למוכר זה שמא יהיו לו מעות לאחר זמן. שכן הוא פתגם האנשים, 'ממרי רשוותך פארי אפרע' ואל